

Vài Nét Về Dân Tộc Lô Lô

Lò Giàng Páo

Tộc người Lô Lô sống dọc vùng biên phía Bắc Việt Nam, từ đỉnh đầu Lũng Cú (Đồng Văn, Mèo Vạc tỉnh Hà Giang) đến các huyện Bảo Lâm, Bảo Lạc (tỉnh Cao Bằng, Mường Khương-Lao Cai). Họ được xem là người "khai thiên lập địa" ở vùng đất này - Người Mông có câu ca rằng:

Người Lô Lô gốc, Cờ Lao cổ
Phát nương, làm rẫy,
Khai thiên lập địa
Tất cả về cùng ăn, cùng uống
Cùng phù hộ, phù trợ
Cho muôn vật sinh sôi...

Là một trong những chủ nhân của quốc gia Nam Chiếu cổ đại, người Lô Lô có bề dày văn hoá truyền thống với số dân chỉ hơn 3.000 người, gồm các nhóm Lô Lô hoa (Rồng Mề), Lô Lô đen (Nhắng Kò), Lô Lô trắng (Mà Táy), Lô Lô Xin Cãi (Mà Rà), Lô Lô Mèo Vạc (Và Tà), Lô Lô Bảo Lạc-Bảo Lâm-Cao Bằng (Khế Tổ). Vốn là tộc người "Đi nhẹ, nói khẽ hay cười", người Lô Lô đã được các tộc người khác đưa vào dân ca:

Mưa nhẹ trên đường phố
Chó sủa Lô Lô về.

Nhẹ nhàng, khôn khéo và dứt khoát là những đức tính tạo cho người Lô Lô những sắc thái riêng từ nếp sống, cách nghĩ đến việc làm. Đàn ông Lô Lô giỏi nghề cung nỏ, nghề rèn, đan lát, làm ngôi, chế thuốc súng, và đặc biệt khéo léo khi sử dụng trống đồng trong các dịp lễ hội của đồng tộc, phụ nữ Lô Lô giỏi nghề trồng bông, xe sợi dệt vải, nhuộm màu và thêu hoa văn trên vải. Dân ca Lô Lô cũng đã ngợi ca sự khéo léo, cần cù của người phụ nữ:

Dệt vải, tay đưa tay
Chim quý nào em thấy
Thoi chạy đi chạy lại
Ca lách cách, lách cách
Em mãi miết hai tay
Ngắm chim không được ngắm
Em bận nhìn khung cửi
Tiếng chim chẳng được nghe
Có tiếng thoi vui rồi

Những em gái Lô Lô mới 7,8 tuổi đã theo mẹ, theo chị, học cách trồng bông, dệt vải, thêu áo, gói, chần, đệm... cho thành thạo đến khi đi lấy chồng. Đó là một trong những yêu cầu quan trọng nhất để các ông bố, bà mẹ chọn dâu và những chàng trai Lô Lô kén vợ. Cô gái Lô Lô nào không biết những điều tối thiểu đó thì bị cộng đồng đánh giá là vụng và là sự xỉ nhục đối với dòng họ, nhất là với người mẹ. Thường những thiếu nữ kém cỏi đó bị khinh rẻ, nên họ phải sống độc thân đến hết đời cùng những lời nhức mót cay độc:

Bố mày nấu chín cháo
Mày ăn hết cả chín,
Mẹ mày đồ chín chỗ
Mày cũng ăn hết nốt ...

Một bộ trang phục Lôlô bao gồm: khăn đội đầu, áo, quần, dây lưng, yếm quần, khăn tay, xà cạp, và những trang sức bằng bạc để tô điểm như hạt cườm, hoa tai, vòng cổ, vòng tay, nhẫn, dây xà tích. Người Lôlô có câu ca:

Người đẹp nhờ vải đẹp
Vải đẹp có hoa thêu
Thêu cho người cho đời
Đẹp cho làng cho xóm
Đẹp cho họ, cho hàng
Sống để thiên hạ khen
Chết cho tổ tiên mừng...

Có thể nói, đặc điểm chủ yếu để tạo nên trang phục Lôlô chính là cách trang trí hoa văn. Loại hoa văn hình học như ô vuông, vòng tròn, các đường thẳng song song trang trí ở rìa mép; hình tam giác, hình trám, hình ngôi sao... Các hoa văn khác như hình người hoá trang, hình nhà sàn, mặt trời, hình chim, bò, dê... Mỗi loại hoa văn thể hiện trên trang phục Lôlô đều gắn với những tích chuyện ly kỳ, ẩn tượng, thậm chí hài hước. Dù là hoa văn nào thì chúng cũng gắn với các sự kiện đã xảy ra trong quá khứ. Như hoa văn tam giác là biểu tượng của vương quốc - một nhà nước có hình tam giác giúp người ta dễ nhớ. Chuyện kể rằng, vào thời loạn, thủ lĩnh người Lôlô gọi tộc người mình tới để chia tay đi lánh nạn, mỗi người một nơi. Ông phát cho mỗi người 12 hạt tam giác mạch, rồi dặn: Hạt mạch là hình ảnh của quốc gia, khi tìm được nơi nào ổn định hãy gieo chúng xuống làm giống, để mãi tương nhớ nhà nước thiêng liêng của mình, và nhớ truyền lại cho con cháu biết. Cho đến nay, người Lôlô vẫn quan niệm, vùng nào có tam giác mạch gieo thì là vùng đất của người Lôlô.

Việc kết hợp hài hoà giữa màu sắc và các loại hình hoa văn trên trang phục tạo nên bản sắc Lôlô, chính là sự vận dụng tinh tế các hiện tượng thiên nhiên sinh động thông qua tiềm thức truyền đời của các thế hệ. Cũng từ các sản phẩm thiên nhiên như cây cà để tạo màu đỏ, từ củ nâu pha lẫn chất màu của cây cà để tạo màu huyết dụ, rễ của cây 30 nhánh cho màu vàng, cây chàm tạo màu đen... những người phụ nữ Lôlô miệt mài hong đi, sấy lại hàng tháng trời mới có được tấm vải đẹp.

Tuy nhiên mỗi vùng, mỗi nhóm Lôlô lại có những đặc trưng riêng từ cách vận trang phục đến sự thể hiện hoa văn, để dễ nhận dạng và để phân biệt nhau khi giao lưu trong các cuộc lễ.

Chỉ có cây bông và lòng kiên nhẫn mới biết được bộ trang phục Lôlô hoàn thành trọn vẹn vào lúc nào:

... Bông cho sợi người chăm
Sợi cho vải người đẹp
Vải qua màu khó phai
Màu vải làm đẹp người
Màu áo làm đẹp đời
Chỉ có bông và bông
Bông nói thay lời đẹp
Nuôi con không kể công
Trồng bông không tính tháng
Quần áo phải làm lâu
Làm lâu cho lâu bền...

Người Lôlô là thế, "đi nhẹ, nói khẽ hay cười". Có thể, nhờ những đặc tính trời cho ấy mà người Lôlô đã khéo tạo cho tộc người mình những bộ trang phục rực rỡ sắc màu, mà vẫn tinh tế, hài hoà, mang ý nghĩa văn hoá và giao lưu tình cảm.